

Molins de Rei, plural; femení, singular

PRECURSORES I SUCCESSORES DE "LA BEN PLANTADA",

FEMINISTES

Gemma Gimeno

Ara, a les acaballes del segon mil·lenni, afirmar que en aquesta darrera centúria la vida de les dones -si més no, les del primer món, que se'n diu- ha sofert una profunda transformació és una obvietat per a gairebé tothom. La gran revolució no es va produir fins a la dècada dels seixanta, i no pas perquè sí, sinó perquè hi contribuí, i molt, la divulgació dels avenços científics per al control de la natalitat: les dones podien controlar la seva capacitat reproductora. Des d'aleshores, el feminisme -que ja havia fet uns quants grans passos-, juntament amb el marxisme i la psicoanàlisi, ha esdevingut un corrent de pensament i d'estudi de la realitat que, en cap cas, no es pot dir que sigui marginal, per bé que encara s'hagi de justificar. Probablement ningú no posaria cap objecció a una anàlisi política de la premsa local; i en canvi, una investigació sobre els textos de les dones, els uns diran que té poc valor epistemològic i que, en tot cas, només interessa unes "quantetes" (la meitat de la població!), i els/les altres l'enclouran, pensant erròniament que li fan un bé, dins d'un moviment tan difícil de definir o de caracteritzar

Enllà fa de portaveu de Solidaritat Catalana a Molins de Rei; es tracta, doncs, d'una premsa d'opinió, farcida de continguts ideològics i doctrinals.

com és el feminisme, el qual es va formant a mesura que combat els seus propis límits.

En tot cas, aquí hem volgut deixar de banda aquestes reflexions i ens hem proposat fer una ullada a la premsa molinenca anterior a la Guerra Civil per comprovar allò que ja suposàvem: que les dones s'han hagut d'anar fent un lloc seu assumint i combatent alhora el paper que els ha assignat la societat patriarcal. Avisem d'antuvi que l'anàlisi no serà innocent ni imparcial, com no ho és, d'altra

banda, cap estudi històric.

Després d'un buidatge ràpid dels exemplars dels periòdics *Enllà* (1906-1908) i *Germanor* (1929-1931) que teníem a l'abast, ens adonem que la presència i la intervenció de les dones en aquestes publicacions és ben magra, tant pel que fa al nombre d'articulistes, com pel que fa a les dones com a tema de l'escrit.

Enllà

La vida d'aquesta revista quinzenal va paral·lela a la trajectòria de la formació Solidaritat Catalana, aliança constituïda el 1906 per les forces polítiques catalanistes i desapareguda el 1909 per les discrepàncies entre elles. L'ideari de Solidaritat era purament patriòtic i, tanmateix, no aspirava pas al separatisme sinó més aviat a assolir per a Catalunya una funció hegemònica dins l'Estat espanyol. *Enllà* fa de portaveu de Solidaritat Catalana a Molins de Rei; es tracta, doncs, d'una premsa d'opinió, farcida de continguts ideològics i doctrinals. I, com era habitual a l'època, amb força mostres de treball de creació literària (poesies i narracions curtes).

La proporció d'articles escrits per dones és gairebé insignificant. Augmenta el nombre de poetesses (Maria Bernis, Maria G. Bassa, i alguna més). I, sobretot, hi ha més noms de dones lligats a obres de beneficència. Als articles que parlen de la vida

Carnet de corresponsal d'una dona molinenca.

política i associativa no apareix cap dona; i sí que n'hi ha a les proses de creació i a les poesies signades per

En general, les dones d'aleshores, doncs, admeten que no han de ser protagonistes del progrés que tant es valora, sinó simples inductores. I això és també el que les justifica.

homes. L'única articulista d'*Enllà* és Anna Canalies Mestres, que també va fer alguna col·laboració per a la revista barcelonina *Feminal* (1907-1917), publicació mensual de promoció cultural i de defensa dels interessos socials de les dones.

Els primers noms de dona que apareixen a la revista *Enllà* són els de la colla de molinenques que feren aportacions de diners per confeccionar una bandera per a l'Associació Catalanista. I la portada del número 5, del 15 d'octubre de 1906, va il·lustrada amb una fotografia de la reina dels Jocs Florals.

Abans, però, d'embrancar-nos en altres consideracions, cal un apunt previ: el 1900, a l'Estat espanyol, el 71% de la població femenina ara analfabeta. Això explica, en part, aquesta absència de dones en el món de la lletra impresa i també ens porta a una altra conclusió: les dones que podien accedir a l'escriptura (literatura o periodisme) eren d'una determinada classe social, la que es podia permetre portar les filles a estudi, la classe més benestant.

A començament de segle, l'eco dels moviments feministes europeus arribava ben esmorteït a Catalunya, on les dones, poques batalles polítiques lliuraven. Recordem que fins a l'època de la Segona República, les dones no tingueren dret a vot. Les reivindicacions anaven per una altra banda: accés a l'educació, a la formació professional i al treball remunerat, però, sobretot, dignificació del seu treball a la llar i de la funció

reproductora. Però és que, a més a més, aquestes reivindicacions feien el joc a un pensament polític ben concret, el del nacionalisme. De sempre, i a tot arreu, el patriotisme nacionalista reclama una recuperació demogràfica. Els catalans havien de tenir descendència i aquesta havia de ser educada per perpetuar els que se suposava que eren els valors tradicionals de la comunitat. Això vol dir que les dones, en reclamar l'ennobliment de la maternitat, no sols en demanaven el control, sinó que també es responsabilitzaven de complir el paper de mare sense alterar l'ordre social, acceptant la diferència sexual i perpetuant la divisió del treball. En general, les dones d'aleshores, doncs, admeten que no han de ser protagonistes del progrés que tant es valora, sinó simples inductores. I això és també el que les justifica.

Anna Canalies guanyà uns Jocs Florals de Rubí amb un poema sobre l'amor maternal, titulat "Endormit", que té versos com aquests:

"...Per xò, en avant, quan més gran vagis fente
t'ensenyaré de sentí y de pensà,
t'ensenyaré d'estimar a la Patria...
...Jo te somnio ja gran, fet home,
home digne, seriós, cavaller;
un valent y entusiasta patriota
d'esperit ferm y caràcter sencer..."
(Núm. 25. 15 de juliol de 1907).

La societat els encomana la formació d'un determinat esperit en el jovent, el qual ha de mirar cap a aquell ideal imaginat pels homes catalanistes. Però també han de ser el guarniment. El conreu de la poesia és un accessori entenedidor i malèvol. Si bé sembla que no era gaire ben vist que una dona esmercés temps i esforços per dedicar-se a escriure, com ho demostren les crítiques que en el seu temps va rebre Caterina Albert/Víctor Català, la poesia no devia fer gaire nosa, més aviat devia ser considerada un entreteniment refinat entre les dones de les famílies més acomodades. Igual com l'afició a cantar:

"...Benvingudes siau al cercle dels cantaires,
mares de l'avenir... an les melodies de la música,
sereu a l'avenir ditxoses, car fruireu intensament
dels goigs que la vostra condició de dones vos

FEMINISTES

PRECURSORES I SUCCESSORES DE "LA BEN PLANTADA",

Gemma Gimeno

*promet pera ben prompte, pera es jorns
qu'ajudades d'un ser am qui vos lligará fonda
estimació, constituireu un ninet d'amor,
ilusió de vostres ilusions..."*
(Joan Jaumandreu. Núm. 28. 30 d'agost
de 1907)

Encara més, a Catalunya les dones
tenien un altre al·licient per posar-
se a escriure: era un deure patriòtic.

destinatari home; ni tampoc dedica
els seus versos a cap amic, parent,
conegut o amant. Tractar de l'amor o
de la sensualitat d'una manera explí-
cita és un tabú entre les dones escrip-
tores. La majoria dels seus poemes
són de tema paisatgístic, el paisatge
fa de mirall dels sentiments i de les

Enllà, revista publicada a Molins de Rei des de l'agost de 1906 al juny de 1908.

La revista recull un article que amb
el títol de "Tasca patriòtica" comença:

*"Es digne de lloansa la tasca empre-
sa per un grup de xamoses noyes
d'aquesta vila consistent en fer pràc-
tica d'escriurer el català, per medi
de frases, pensaments, cartes y fins
poesies, tot original..."* (Un Tafa-
né. Núm. 17. 30 de març de 1907).

Sigui com sigui, els poemes que tro-
bem publicats estan estigmatitzats pel
sexe: la consideració social de
l'activitat literària entre les dones
comporta una autocensura. La con-
troversia encara oberta de si hi ha
diferències intrínseques entre
l'escriptura de les dones i la dels
homes es decanta a favor del sí en
els poemes que trobem publicats a
Enllà per raó, precisament i potser
només, d'aquesta autocensura.
L'embolcall del poema mateix ja és
una prova d'això que diem: cap
poetessa revela mai el nom de cap

emocions i el jo real s'identifica amb
el jo literari.

També hem de constatar que, si bé
sembla que hi havia força dones que
es dedicaven a escriure, perquè la
mateixa revista ens informa de reunio-
ns literàries en què només participa-
ven dones, n'hi ha ben poques que
publiquin amb nom i cognoms un
poema seu.

En els poemes signats per homes, les
dones són admirades per la gentilesa,
la dolçor, la humilitat, la virtut, la
modèstia, la innocència... Les dones
són poesia, música. Mares i benefac-
tores.

Ni Anna Canalies no aconsegueix de
desempallegar-se dels tòpics sorgits
de la societat patriarcal:

*"...No obstant, Catalunya, atenta sols
a la trahició de son rey, sentint ferida
sa dignitat, conscient de sos devers
ensemps que de sos drets befats no*

plorà com a fembra débil y abatuda, sino que va batres com a home fort, digne y coratjós..." (Núm. 22. 30 de maig de 1907).

Però el cas d'Anna Canalies és excepcional perquè no solament se'ns presenta com l'única articulista, sinó també perquè és l'única dona que s'atreveix a escriure sobre qüestions que, de ben segur, llavors eren restringides als seus col·legues. I la seva veu no desentona gens dins l'orquestra masculina vinculada a la burgesia catalanista i a un incipient Noucentisme. En aquest context, doncs, Canalies lliga la idea de progrés a un vague ideal de perfecció i civilització;

"...Durant aquella crissis material (en referència al Corpus de Sang) aquella inercia aparent, s'elaboraven els gèrmens d'una civilització més perfecta, y (Catalunya) despertà a la vida ab juvenil vigor, ab aquella civilització sintética y humana que caracteriza nostra época..." (Núm. 22. 30 de maig de 1907), o fa del proletariat una essència i santifica el sacrifici, el qual ajuda el progrés (burgès):

"...Persevereu, donchs, nobles fills del treball en el camí qu'haveu empres, no desmayeu, encare qu'un munt d'obstacles s'oposi a la realització de vostre fi, digne y altruista, d'instruirvos pera ser útils a la Humanitat; quan més gran serà la batalla, més gran serà la gloria del triomf..." (Núm. 4. 30 de setembre de 1906).

Però el cas d'Anna Canalies és excepcional perquè no solament se'ns presenta com l'única articulista, sinó també perquè és l'única dona que s'atreveix a escriure sobre qüestions que, de ben segur, llavors eren restringides als seus col·legues

Encara hi ha un altre detall que ens ha cridat l'atenció. Són els articles que sota el títol "Feminisme" signa Arnold. No seria gens estrany que aquest pseudònim amagués el nom d'una dona. La literatura i el periodisme eren mons per als homes; el pseudònim va ser un recurs molt freqüent per ocultar la condició sexual i poder

Molins de Rei, plural;
femení, singular

Germanor, revista publicada a Molins de Rei des de l'octubre de 1929 al març de 1931.

entrar en aquests mons, i n'hi ha de molt il·lustres: Víctor Català, George Sand, Fernán Caballero... Els articles d'Arnold fan referència a les festes i als actes socials en què intervenen

I les dones, si bé l'abandonaven aviat, ja assistien a l'escola amb força normalitat. Això comporta un augment de lectores i, com en una relació recíproca, de textos publicats amb una signatura femenina

dones.

En definitiva, les dones que escriuen o apareixen esmentades a la revista *Enllà* reuneixen els valors ètics que més endavant, el 1911 a *La Ben Plantada*, Eugeni d'Ors acaba imposant per a la dona noucentista: *maternitat*, per assegurar el manteniment i la reproducció de l'ordre burgès; *mesura*, la seva afició per la literatura no arriba a ser apassionada i, per tant, no és mai provocadora; i *laboriositat*, la feina ben feta, per exemple, en les obres per a la comunitat. Aquests valors són els que destaca Arnold a l'article "Feminisme" del número 22 d'*Enllà* (30 de maig de 1907), parlant de l'obra poètica d'un grup de molinenques:

"...Jo no se com hi ha pervingut a mes mans el petit volum que are presideix la meva tasca. No hi fa res. Ell es elegant com mans femenines, y el seu contingut, tot ell corull d'ingenues incorreccions, està impregnat d'un quelcom de sinceritat, que li dona un alt valor (mesura)... Oh! amigues, inconegudes y laborioses amigues (laboriositat)... En-

miralleuse en la vostra apostalesa Dolors Sala. Ella us senyalarà els grops, com ab amor maternal y sà patriotisme ha vingut fent fins are (maternitat)..." (Núm. 22. 30 de maig de 1907).

Germanor

Germanor, portaveu de la Federació Obrera i d'ideologia republicana, viu els últims mesos de la Dictadura de Primo de Rivera i plega un mes abans de la proclamació de la República. Han passat vint anys des de la desaparició d'*Enllà*, la vida d'una generació. I des d'aleshores, moltes coses han canviat. Desapareguda la Mancomunitat, l'any 1925, i sota un règim militar, el dirigisme cultural exercit pel Noucentisme va perdrer força fins a deixar d'existir. El que persistí fou la consciència de cultura nacional. En el terreny polític, l'hegemonia de la Lliga Regionalista -que havia estat la formació que havia liderat Solidaritat Catalana i que cada cop més es va anar decantant cap a la dretà va deixar pas a l'hegemonia d'Esquerra Republicana.

En els anys que van del darrer número d'*Enllà* al primer de *Germanor*, l'analfabetisme a Catalunya s'havia reduït notablement: gairebé el 80% de la població sabia llegir i escriure. I les dones, si bé l'abandonaven aviat, ja assistien a l'escola amb força normalitat. Això comporta un augment de lectores i, com en una relació recíproca, de textos publicats amb una signatura femenina. Efectivament, en el cas que aquí ens interessa, *Germanor* té més d'una, i de dues, col·laboradores habituals: M. Antònia Fonolleda, Mercè Fossas, M. Dolors Calvet, Carme Sala, Palmira Sanz... A més a més, els editors, conscients que entre el seu públic també hi ha dones, fins i tot els dediquen una secció més o menys fixa, *Feminal*. La secció, que s'estrena al segon número, la dirigeix una persona, suposem que és una dona, que es fa dir Dulcinea. Aquí, la revista publicarà els articles que, per la seva temàtica, considera que poden interessar les

lectores:

"Ates el prec del Sr. Director d'aquesta revista per a què col·laborés en ella, acceptí, de bon grat, dita oferta i m'és impossible expressar la joia que sento de poder inaugurar aquesta secció que ha d'ésser per a vosaltres..." (Núm. 2. 20 d'octubre de 1929).

Els temes, però, no són gaire variats: consells sobre moda i decoració, sobretot. També hi ha algun poema; una interessant història de la música popular per capítols, signada per M. Antònia Fonolleda; i una insòlita proposta de Dulcinea mateix per instaurar un concurs de bellesa masculina, semblant als concursos de miss.

La lectura de tots aquests articles ens fa adonar que sobre el gènere dona encara plana aquell ideal noucentista, per bé que matisat, perquè, no ho hem d'oblidar, la línia política de *Germanor* és una altra. La intel·ligència que demostra Fonolleda en els seus textos sobre música no la desmereix. Aquell valor, la *mesura*, de què parlàvem abans, ja no devia subjugar tant les dones: ara, no és tan criticable si alguna

excel·leix en algun camp de la cultura. Això sí, sempre que compleixi la seva principal funció, la *maternitat*:

"La missió més noble i de més transcendència moral i social és la de la mare. Ella és responsable de la vida que comença i ningú com ella pot anar formant els sentiments i la intel·ligència del nou ésser..." (Palmira Sanz. Núm. 21. 15 d'agost de 1930).

Però l'educació i la cultura no s'obren desinteressadament per a les dones, sinó perquè hi ha una finalitat de més abast:

"...La dona ha de cultivar-se i educar les seves facultats fins a fer-se ben capaç de caminar al costat de l'home i ésser la seva bona companya i amiga en la vida; sentir-se útil per tal d'exercir, dignament, la sagrada i difícil missió que li està encomanada com a esposa i mare. Amb tot això no vull dir que es faci de cada dona ni una mestressa ni una insuportable erudita, res d'aquestes coses, única-ment proporcionar-li una sèrie de coneixements útils en tractats especials de pedagogia, puericultura, metgia, higiene i moral obligatoris per tal de fer-les nobles, comprensives, rectes i carinyoses..." (Palmira

COSES DEL SERVEI

—Senyoreta, ja es veu venir l'escombraire i encara no ha tret el caixó de les escombraries!
—I ara! A mi això?
—No es molesti: al cap i a la fi jo li ho deia per un bé seu, ja que si ho faig i em faco findrà de pagar-me un vestit nou.

(Dibuix de Carme Salas)

Acudit publicat
al núm. 2 de
Germanor.

Sanz. Núm. 21. 15 d'agost de 1930).

És a dir, hi pot haver excepcions, però no són pas recomanables. Les dones són educades per educar i totes les seves activitats han d'anar encaminades a aquest fi, tant si el que fan és endreçar una habitació infantil:

"...La bona mare té de procurar que l'habitació del seu fillet reuneixi tot ço que pugui ell necessitar, amb l'habilitat de saber ben bé intercalar els llibres i el juguets a fi d'anar educant, poc a poc, la seva intel·ligència i guiar la seva voluntat..." (Palmira Sanz. Núm. 10. 25 de febrer de 1930), com si el que fan és simplement tenir germans o promès, als quals han de servir d'exemple:

"... Si un home no malparla i amonesta a un que ho faci mereix la qualificació, per aquest, d'escrupolós; si una dona demana que es parli bé se l'obeeix. Qui més indicat, doncs, que aquestes donzelles nostres per a dir: Parleu bé, si us plau" (Pere Anton. Núm 2. 30 d'octubre de 1929).

Aquest interès per l'educació dels fills arriba a tal extrem que fins es demana a les mestres, que aleshores ja guanyaven poc, que s'acontentin de tenir una feina tan noble i no pensin en el salari:

"...La missió que ostenta la persona que està encarregada de la Guarderia Infantil és la de posseir condicions morals i intel·lectuals apropiades, i el que menys l'ha de preocupar i distreure és la remuneració material que per la seva tasca pugui percebre..." (A.C. Borràs. Núm. 15. 15 de maig de 1930).

A més a més, es promou la laboriositat de les dones amb consells com aquest de Dulcinea:

"Som nosaltres els que no ens prenem la molèstia d'educar nostre esperit, intel·ligència, no tan sols provar

nostres aptituds. Per què no intentar fer algun dibuix, una poesia, un conte, pintar un paisatge o bé fer

Aquest interès per l'educació dels fills arriba a tal extrem que fins es demana a les mestres, que aleshores ja guanyaven poc, que s'acontentin de tenir una feina tan noble i no pensin en el salari

alguna labor d'agulla per tal de decorar nostra casa? No vull dir que sempre sortissin obres d'art, però sí demostrariem, quan menys, que no som tan inútils com molts ens creuen i que pensem en quelcom més que amb adornaments i frivolitats estultes..." (Núm. 9. 15 de febrer de 1930).

De fet, la revista sovint es fa ressò dels treballs artístics de les convilatanes a la secció "Notes d'art", en la qual apareixen els noms de fotògrafes, com ara Maria Tort Mensa, o pintores, com Assumpta Munné Trullols o Antònia Domingo Fort. I també cal remarcar la inclusió en diversos números d'aquesta publicació dels dibuixos de Carme Sala per il·lustrar acudits.

La societat de l'època accepta que la dona, si més no la de certs sectors socials, treballi fora de casa. Si a Enllà les úniques dones esmentades eren les subscriptores de la bandera i les reines dels Jocs Florals, a Germanor es parla de bibliotecàries, dependents, minyones, mestres, cosidores, comerciants, monges i fins d'actrius i ballarines. Cal recordar que al primer terç del segle xx, a Catalunya, hi va haver una forta entrada de les dones al mercat laboral, tant a la indústria com als serveis; i en tots dos sectors, cap al 1930, les dones representen gairebé el 30% dels treballadors.

Per força, això havia de canviar els hàbits domèstics. Si la mare, perquè no tenia cap més remei, havia de ser fora de casa, calien unes bones instal·lacions escolars i guarderies:

"... la mare, degudament preparada, és la que deuria custodiar els seus fills en els primers anys de la vida, fins que tinguessin la edad convenient per a ingresar a l'escola primària; però les necessitats de les famílies fan que moltes vegades la mare es vegi obligada a deixar la llar durant la major part del dia a fi de guanyar un jornal que vingui a completar el del marit en el sosteniment de la família. Llavors es troba la necessitat d'una guarderia..."

Enllà i Germanor ens han servit per mostrar com, des de començament de segle fins a la República, la dona va anar ocupant espais dins del que s'anomena la societat.

(Mercè Fossas. Núm. 22. 31 d'agost de 1930).

Quant al lleguatge per referir-se a les dones, hem observat alguns canvis entre *Enllà* i *Germanor*. Ja no llegim aquells adjectius carrinclons que mostren una imatge ben poc real de la dona i que la convertien en un pur ornament. Ara, tot i que és tractada encara amb cert paternalisme, l'actitud ja no és ben bé la mateixa i la dona s'ha humanitzat:

"...La nostra missió com a homes és la de dignificar la dona i considerar-

la com una companya. Cap llei, ni divina ni humana, ens autoritza per a fer d'ella ni una esclava ni una joguina dels nostres desenfrenats capricis..." (J. Romagosa. Núm. 22. 31 d'agost de 1930).

Enllà i *Germanor* ens han servit per mostrar com, des de començament de segle fins a la República, la dona va anar ocupant espais dins del que s'anomena la societat. Aquesta evolució també posa de manifest que el que ha passat és que les dones, així en general, no han fet cap revolució; s'han anat endinsant, a poc a poc, en parcel·les a les quals no tenien accés, però sempre quan al patriarcat li ha convingut, per raons polítiques i nacionals, com aquí hem vist, però que també poden ser religioses o econòmiques, posem per cas.

Són exemples, doncs, del que podria ser l'embrió del feminisme. De les conseqüències que ha tingut i té aquest engendrament se'n ressent actualment el moviment feminista, el qual va avançant conforme discuteix les seves pròpies contradiccions. Segons el Diccionari de la Llengua Catalana de Pompeu Fabra, concebut en plena època noucentista i publicat el 1932, engendrar vol dir "produir per la unió dels sexes, dit del mascle".

Molins de Rei, plural;
 femení, singular